ЕВРОПЕЙСКА
КОМИСИЯ

Брюксел, 15.10.2020 г.
COM(2020) 635 final

ДОКЛАД НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ, СЪВЕТА И ЕВРОПЕЙСКИЯ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН КОМИТЕТ

Състоянието на природата в Европейския съюз

Доклад за статуса и тенденциите през периода 2013—2018 г. при видовете и при типовете местообитания, защитени съгласно Директивата за птиците и Директивата за местообитанията

1. Въведение

Директивите на ЕС за птиците[1] и за местообитанията[2] („директивите за природата“), които са в основата на защитените зони от мрежата „Натура 2000“, са ключови елементи на политиката на ЕС за биологичното разнообразие. Тяхната цел е да се гарантира опазването на биологичните видове и на типовете местообитания от значение за ЕС, като се защитят всички диви птици (над 460 вида), представителни и застрашени местообитания (233 вида, от пластовете морска трева до алпийските тревни съобщества) и около 1 400 допълнителни вида, от малките растения до бозайниците, включително много емблематични видове от дивата флора и фауна. С тях държавите членки се задължават да поддържат и възстановяват благоприятния природозащитен статус на видовете и местообитанията.

За да се даде възможност на Комисията да оцени напредъка към постигането на целите на директивите за природата, съгласно изискванията на член 12 от Директивата за птиците и член 17 от Директивата за местообитанията държавите членки са задължени на всеки 6 години да представят на Комисията доклад, по-специално относно природозащитния статус и тенденциите при местообитанията и видовете, които защитават. Настоящият обобщаващ доклад, който е третата оценка на ЕС на природозащитния статус съгласно директивите, е резултат от провеждането на най-мащабното и най-обширното събиране и докладване на данни относно състоянието на природата в Европа. В него са документирани статусът и тенденциите при местообитанията и видовете за периода 2013—2018 г., както е докладвано от 28-те държави членки[3], като е представен актуален преглед на състоянието на природата в ЕС. В него се прави оценка на настъпилите с времето промени, на основния натиск и на приноса на мрежата „Натура 2000“ за опазването на защитените видове и местообитания. Анализът е подкрепен с подробна техническа оценка от Европейската агенция за околна среда[4].

---

[1] Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 г. относно опазването на дивите птици (ОВ L 20, 26.1.2010 г., стр. 7).

[2] Директива 92/43/ЕИО на Съвета от 21 май 1992 г. за опазване на естествените местообитания и на дивата флора и фауна (ОВ L 206, 22.7.1992 г., стр. 7).

[3] В настоящия доклад все още са включени данни от Обединеното кралство, което се оттегли от ЕС през януари 2020 г. В него за първи път са включени данни от Хърватия, която се присъедини към ЕС през юли 2013 г. Румъния е единствената държава членка, която не е представила доклад за птиците.

[4] *Състоянието на природата в ЕС — резултати от докладването съгласно директивите за природата за периода 2013—2018 г.*, Европейска

агенция за околна среда; публикуван заедно с допълнителни онлайн материали, включително и резюмета по държави членки, на:

https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/state-of-nature-2020
https://ec.europa.eu/environment/nature/knowledge/rep_habitats/index_en.htm

2. Статус и тенденции при местообитанията и видовете в ЕС

Държавите членки предоставят данни в хармонизиран формат, така че те да могат да бъдат включени в базите данни, използвани от Европейската агенция за околна среда за обобщени оценки на равнище ЕС.

Оценката за птиците се извършва на равнище ЕС. Защитените видове и типове местообитания, обхванати от Директивата за местообитанията, се оценяват на равнище девет сухоземни „биогеографски“ региона[5] и пет морски региона[6]. С цел ясна и последователна комуникация резултатите се представят с помощта на цветовия код на светофара (зелено—жълто—червено), с който се обозначава „добър“, „незадоволителен“ и „лош“ статус[7]. Всички статистически данни за цялостния статус и тенденциите се основават на броя на извършените оценки на отделни местообитания и видове на равнище ЕС.

Въпреки че за оценките на равнище ЕС и на биогеографски региони е необходимо такова обобщаване на данните от националното докладване, възможно е с него да не се разкрива положителен развой на по-ниски равнища (т.е. местни, регионални или национални).

2.1. Птици

Директивата за птиците защитава всички видове птици, естествено живеещи в диво състояние на европейската територия на държавите членки (над 460 вида). В приложение I към нея са изброени 197 (под)вида, за опазването на чиито местообитания са необходими специални мерки, включително определянето на специални защитени зони. В приложение II са изброени 86 (под)вида, които могат да бъдат ловувани в съответствие с националното законодателство.

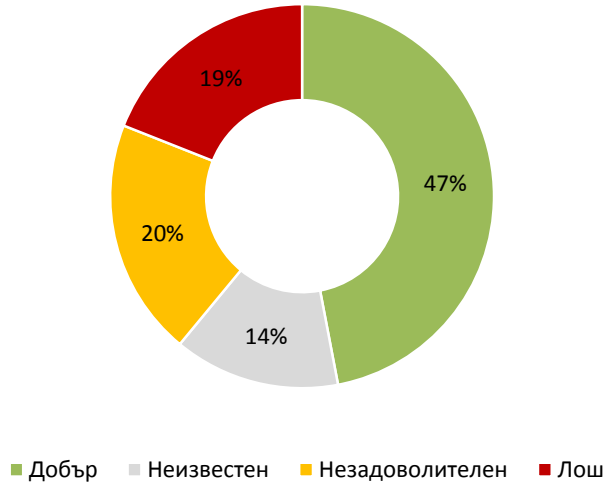
Птици — статус на популациите на равнище ЕС

Фигура 1: Статус на популациите на видовете птици в ЕС

[5] Алпийски, бореален, средиземноморски, атлантически, континентален, панонски, черноморски, макаронезийски, степен.

[6] Атлантически, балтийски, черноморски, макаронезийски, средиземноморски.

[7] Вж. доклада на ЕАОС за повече подробности относно методите за оценка съгласно Директивата за птиците и Директивата за местообитанията.



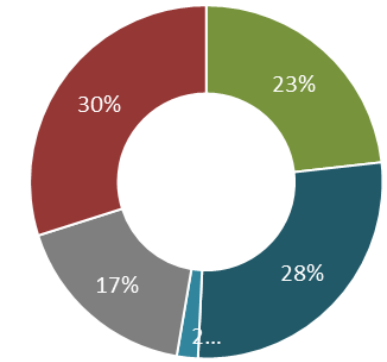
Забележка: Общият брой на оценките е 463 (по една оценка на вид).

От оценката на равнище ЕС е видно, че статусът на популациите на 47 % от всички видове птици е добър, което е спад с 5 процентни пункта (пр.п.) от 52 % през 2015 г.[8]. Делът на видовете с незадоволителен или лош статус се е увеличил от 32 % на 39 %, докато поради липса на надеждни данни статусът на 14 % все още е неизвестен (спрямо 16 % през 2015 г.).

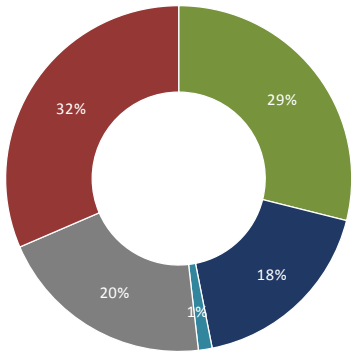
[8] *State of nature in the EU — results from reporting under the nature directives 2007–2012*, EAOC (2015 г.), Технически доклад № 2/2015, ISSN 1725-2237, Служба за публикации на Европейския съюз, 2015 г.

Птици — тенденции при популациите на равнище ЕС

Фигура 2а: Краткосрочни (за 12 години) тенденции при популациите от гнездящи птици на равнище ЕС



Фигура 2б: Дългосрочни (за 38 години) тенденции при популациите от гнездящи птици на равнище ЕС





Забележка: Статистически данни въз основа на 465 краткосрочни и 467 дългосрочни тенденции при популациите от гнездящи птици в ЕС. Включени са тенденции за ограничен брой подвидове и биогеографски популации.

Държавите членки докладваха за тенденциите при популациите както от гнездящи, така и от зимуващи птици[9] в краткосрочен и в дългосрочен план, т.е. за последните 12 години (2007—2018 г.) и за последните 38 години (1980—2018 г.).

От данните е видно, че:

- краткосрочната тенденция при почти една трета (30 %) от всички оценени видове гнездящи птици е към намаляване (същият процент като през 2015 г.);
- краткосрочните тенденции при гнездящите птици показват 5 % по-малко видове с увеличаване на популациите, отколкото през 2015 г., и 7 % увеличаване при видовете с устойчиви или променливи тенденции; оценките „неизвестни“ са спаднали с 2 %;
- дългосрочните тенденции при гнездящите птици, които са към намаляване, са малко повече от тенденциите към увеличаване (за периода 2008—2012 г. е точно обратното); въпреки това делът на „неизвестните“ дългосрочни тенденции при гнездящите птици е спаднал с 10 пр.п. — от 30 % на 20 %; и

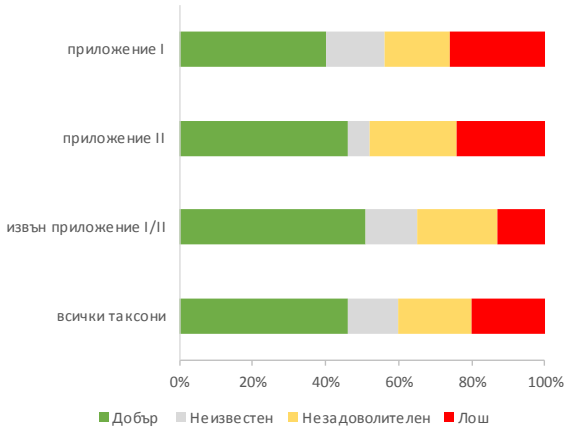
[9] За подробности вж. доклада на ЕАОС;

https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/state-of-nature-2020

- положението за краткосрочните тенденции при 91 популации от зимуващи птици е подобно на това през 2015 г. (45 % към увеличаване, 29 % към намаляване); 54 % от дългосрочните тенденции са към увеличаване, а 13 % са към намаляване (като делът на първите е спаднал с 9 пр.п., а на вторите е почти същият).

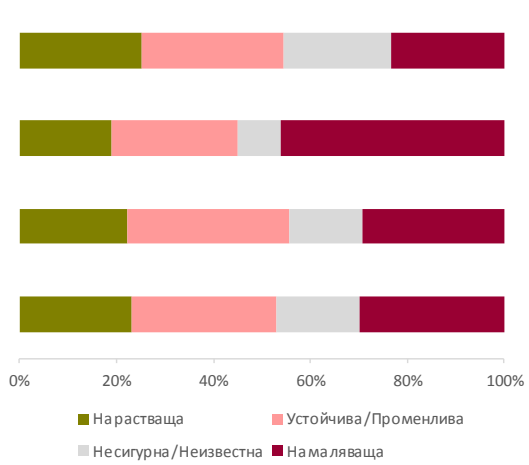
Статус и тенденции при птиците според включването им в Директивата за птиците

Фигура 3а: Статус в ЕС на популациите от птици, включени в приложения I и II, птици, които не са включени в приложения I/II, и всички видове птици



Забележка: Общият брой на оценките е 505.

Фигура 3б: Краткосрочни тенденции в ЕС при популациите от гнездящи птици, включени в приложения I и II, птици, които не са включени в приложения I/II, и всички видове птици



Забележка: Общият брой на оценките е 465.

В анализа на статуса и тенденциите при видовете в приложения I и II към Директивата за птиците е посочено, че:

- делът на видовете в приложение I с незастрашен статус е намалял с 8 пр.п. (от 48 % на 40 %) от 2015 г. насам, докато делът с незадоволителен и лош статус се е увеличил с 6 пр.п. (от 38 % на 44 %). Това предполага, че статусът на няколко от видовете в приложение I се е влошил, въпреки специалните мерки за опазване на местообитанията, изисквани по директивата. Фактът, че статусът на 16 % от видовете в приложение I все още е неизвестен, поражда особено безпокойство и подчертава необходимостта от подобрени системи за мониторинг за тези видове в държавите членки;
- делът на видовете (които могат да бъдат обект на лов) в приложение II с добър статус е с 9 пр.п. по-нисък (от 55 % на 46 %) от 2015 г., докато делът с незадоволителен и лош статус се е увеличил с 9 пр.п. (от 39 % на 48 %); и
- по отношение на краткосрочните тенденции при популациите от гнездящи птици процентът на тенденциите към намаляване е най-висок за видовете,

включени в приложение II — около 46 %, т.е. двойно по-висок от дела на видовете, включени в приложение I (23 %).

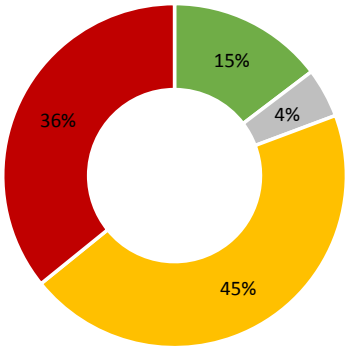
2.2. Видове местообитания

От 233-те типа местообитания, включени в списъка в приложение I към Директивата за местообитанията, 224 са сухоземни, а девет са само морски. Докладваната площ за първите представлява почти една трета от сухоземната площ на ЕС-28, което се равнява на 1,3 милиона km^2. Площта за вторите обхваща 0,4 милиона km^2 от водите на ЕС.

Обхватът на местообитанията е много широк. Някои обхващат големи площи, докато други се срещат само на много малки площи. Най-многобройната група в приложение I са горските типове местообитания (35 % от всички видове), следвани от естествените и полуестествените тревни съобщества (14 %). Групи като умереноконтиненталните ерикоидни съобщества и храсталаци, склерофилните храсталаци, тресавищата, калищата и мочурищата, както и скалните местообитания, съставляват само по около 5 % от включените в списъка типове местообитания.

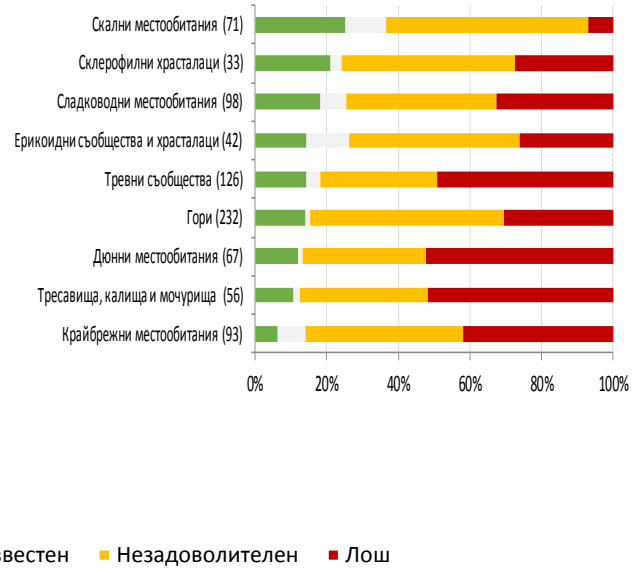
Природозащитен статус на местообитанията

Фигура 4а: Природозащитен статус на местообитанията на равнище ЕС



Забележка: Статистически данни въз основа на броя на оценките на местообитанията в ЕС (818).

Фигура 4б: Природозащитен статус по групи местообитания на равнище ЕС



Забележка: Броят на оценките за всяка група е посочен в скоби. Морските местообитания са част от групата „крайбрежни местообитания“. Общият брой на оценките е 818.

През периода на докладване природозащитният статус на местообитанията не се е подобрил. Само 15 % от оценките на местообитанията показват добър природозащитен

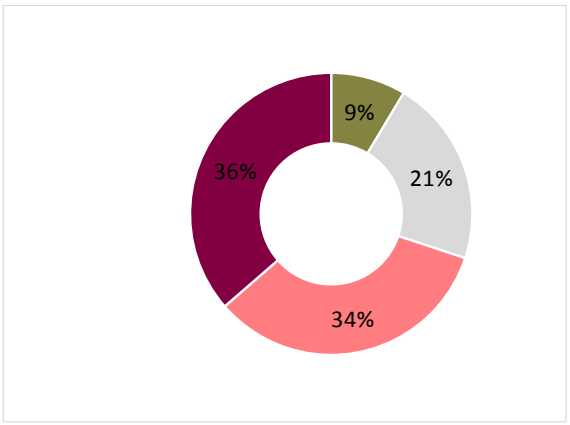
статус спрямо 16 % през 2015 г. По-голямата част посочват неблагоприятен статус (45 % незадоволителен и 36 % лош спрямо 47 % и 30 % през 2015 г.). Въпреки че нивото на оценките за незадоволителен статус е намаляло с 2 пр.п., а за лош статус се е увеличило с 6 пр.п., повечето от промените не отразяват действително влошаване на място, а подобрения в методите за оценка на равнище ЕС или на държава членка.

От деветте докладвани групи местообитания на крайбрежните местообитания (които включват морските типове местообитания) се пада най-малката част от оценките за „добър статус“. Дюните, тресавищата, калищата и мочурищата най-често получават оценка за лош статус (над 50 %). Тревните съобщества, които включват някои много богати на видове местообитания, също са сред тези с най-голяма част от оценките за „лош статус“ (49 %). Тревните съобщества, за които е необходимо активно управление, са с особено лош статус.

Пропуските в познанията за деветте морски местообитания продължават да са проблем. Природозащитният статус на около 26 % от морските местообитания на държавите членки остава неизвестен (спрямо 4 % за сухоземните местообитания).

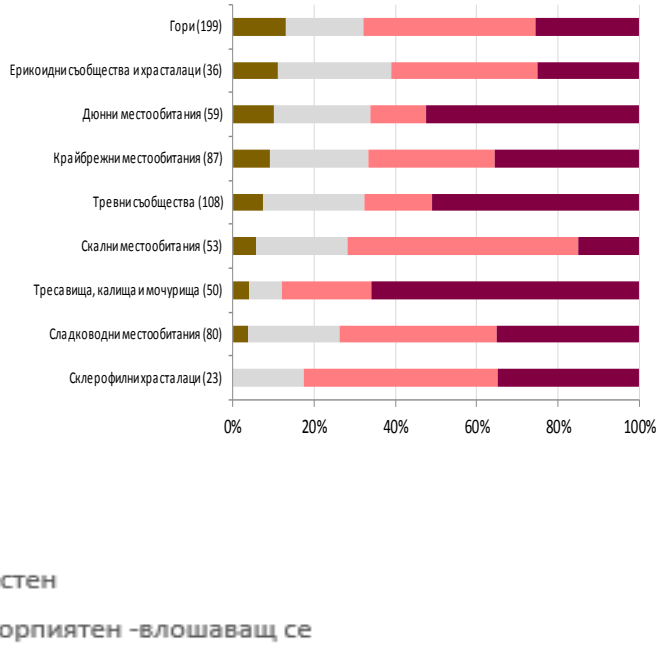
Тенденции при природозащитния статус на местообитанията

Фигура 5а: Тенденции при природозащитния статус на местообитанията с неблагоприятен (т.е. недобър) или неизвестен статус на равнище ЕС



Забележка: Тенденциите при природозащитния статус се основават на оценките на местообитанията в ЕС (698).

Фигура 5б: Тенденции при природозащитния статус на местообитанията с неблагоприятен (т.е. недобър) или неизвестен статус по групи местообитания на равнище ЕС



Забележка: Броят на оценките е посочен в скоби. Общият брой на оценките е 698.

Статусът на 81 % от включените в списъка местообитания е оценен като „незадоволителен“ или „лош“ на равнище ЕС. Само при 9 % от тях се наблюдават тенденции към подобряване, докато при 36 % се наблюдава продължаващо влошаване. Тенденции към влошаване се наблюдават при най-малко 25 % от всички оценки на групите местообитания, с изключение на скалните местообитания (15 %). Тресавищата, калищата и мочурищата, тревните съобщества и дюнните местообитания имат най-голям дял от тенденциите към влошаване (над 50 % за всяка група). При тревните местообитания, предимно сенокосни ливади[10], ливади с *Molinia*[11] и няколко вида полуестествени сухи тревни съобщества[12], се наблюдава тенденция към влошаване на природозащитния статус, което показва тяхната зависимост от екстензивните земеделски практики, които продължават да намаляват в целия ЕС. Горските местообитания имат най-голям дял от оценките за тенденции към подобряване (13 %).

[10] Типовете местообитания от тази група включват низинни сенокосни ливади (6510) и планински сенокосни ливади (6520).

[11] Ливади с *Molinia* на карбонатна, торфна или глинеста почва (*Molinion caeruleae*) (6410).

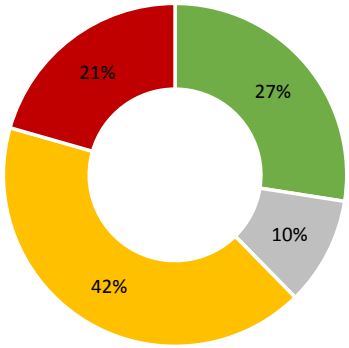
[12] Типовете местообитания от тази група включват полуестествени сухи тревни и храстови съобщества върху варовик (*Festuco-Brometalia*) (6210) и северни алварови и предкамбрийски варовикови плоски скали (6280).

2.3. Видове, различни от птици

Приложения II, IV и V към Директивата за местообитанията включват 1 389 вида от европейски интерес[13]. При някои по-големи таксономични групи, като мекотелите, членестоногите и васкуларните растения, делът на видовете, обхванати от приложенията, е много малък. Най-добре представените групи са гръбначните животни: включени са 85 % от земноводните, 70 % от влечугите, 64 % от бозайниците и 39 % от сладководните видове риби. Много от видовете, които не са включени, в т.ч. голям брой от по-често срещаните видове, се ползват от мерките съгласно директивата, включително защитата на типовете местообитания от приложение I.

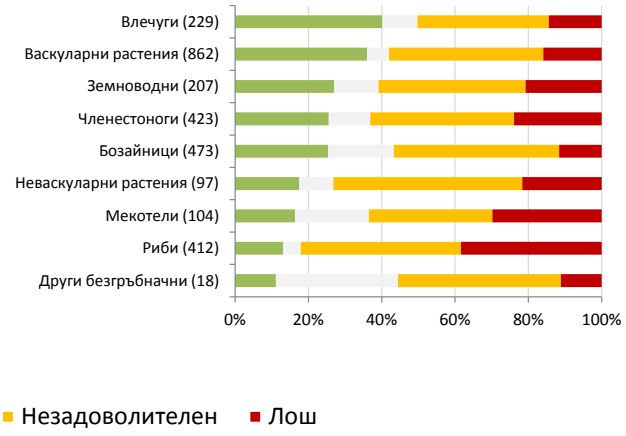
Природозащитен статус на видовете

Фигура 6а: Природозащитен статус на видовете на равнище ЕС



Забележка: Статистически данни въз основа на броя на оценките на биологичните видове в ЕС (2 825).

Фигура 6б: Природозащитен статус по групи видове на равнище ЕС



Забележка: Броят на оценките за всяка група е посочен в скоби. Общият брой на оценките е 2 825.

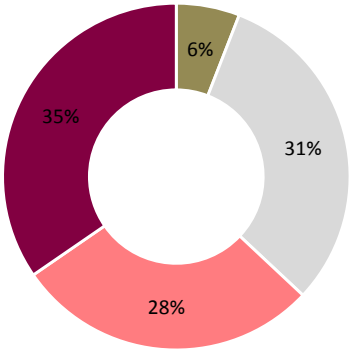
Над една четвърт (27 %) от оценките на видовете показват добър природозащитен статус спрямо 23 % през 2015 г. 63 % показват незадоволителен или лош статус, което е подобно на данните от 2015 г. (60 %). Броят на оценките „неизвестен“ е намалял от последния период на докладване (от 17 % на 10 %), но остава значително по-голям от този за местообитанията (4 %). На равнище държава членка статусът на по-голямата част от морските видове (59 %) е неизвестен спрямо едва 8 % за сухоземните видове, което предполага, че не се отделят достатъчно ресурси за тяхното наблюдение.

[13] Приложение II: видове, чието съхраняване изисква обявяването на специални защитени зони (защитени зони по „Натура 2000“);
приложение IV: видове, които се нуждаят от строга защита;
приложение V: видове, чието вземане от дивата природа и експлоатация могат да бъдат предмет на мерки за управление.

Групите видове с най-висок дял от оценките за добър статус на равнище ЕС са влечугите и васкуларните растения (съответно 36 % и 40 %). Около 30 % от видовете мекотели и риби са получили оценка „лош статус“.

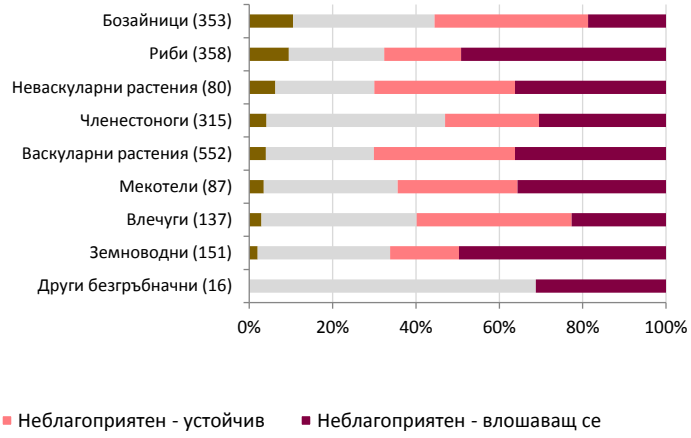
Тенденции при природозащитния статус на видовете

Фигура 7а: Тенденции при природозащитния статус на видовете с неблагоприятен (т.е. недобър) или неизвестен статус на равнище ЕС



Забележка: Тенденциите при природозащитния статус се основават на оценките на видовете в ЕС (2 049).

Фигура 7б: Тенденции при природозащитния статус на видовете с неблагоприятен (т.е. недобър) или неизвестен статус на равнище ЕС, по групи



Забележка: Броят на оценките е посочен в скоби. Общият брой на оценките е 2 049.

От 2 049-те вида, оценени с незадоволителен или лош природозащитен статус на равнище ЕС, тенденцията при 35 % е към намаляване, а при 6 % е към увеличаване. При други 31 % тенденцията е неизвестна. С изключение на бозайниците, рибите и неваскуларните растения (съответно 10 %, 9 % и 6 %), делът на видовете, получили оценка за незадоволителен или лош статус, но с тенденции към подобряване, остава под 5 %. Въпреки че рибите имат повече тенденции към увеличаване в сравнение с други групи видове, те също така имат (заедно със земноводните) най-голям дял от тенденциите към влошаване (близо 50 %). Силни тенденции към намаляване са докладвани за други групи видове, напр. „специалисти“ в тревните местообитания, като пеперудата *Euphydryas aurinia* и миска *Jurinea cyanoides*.

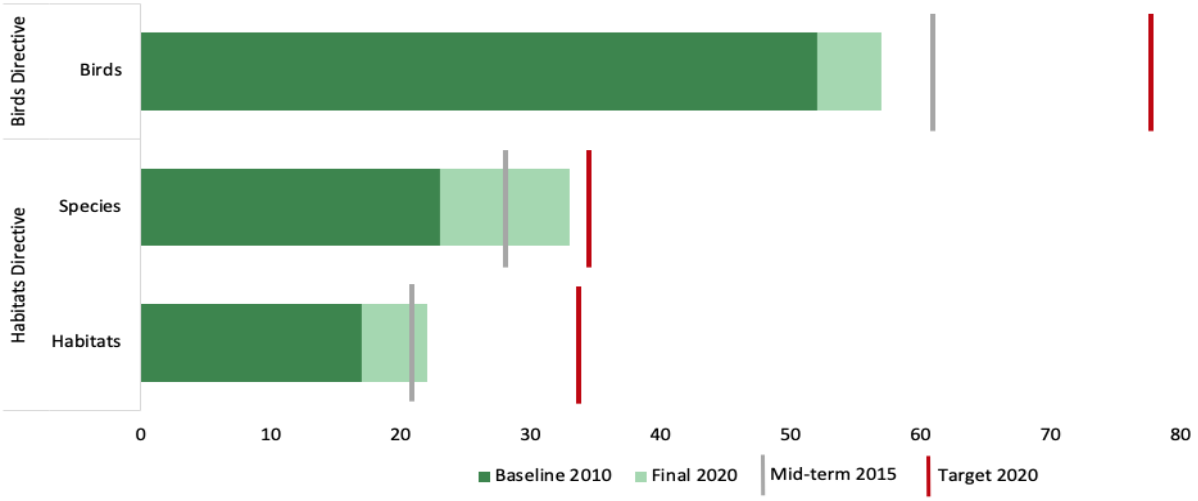
3. Развитие в статуса и тенденциите

3.1. Напредък към постигането на цел 1 от стратегията за биологичното разнообразие до 2020 г.

Въз основа на информацията, предоставена от държавите членки за настоящата оценка, определихме степента, до която е постигната цел 1 от стратегията за биологичното разнообразие до 2020 г.[14]. Целта бе да се спре влошаването на статуса на всички видове и местообитания, обхванати от законодателството на ЕС за природата, и да се постигне значително и измеримо подобрение в статуса им така, че (в сравнение с оценките от 2010 г.) до 2020 г. да има:

- 100 % повече оценки за местообитания с благоприятен или подобряващ се природозащитен статус (т.е. 34 % от общия брой);
- 50 % повече оценки за видовете съгласно Директивата за местообитанията с благоприятен или подобряващ се природозащитен статус (35 %); и
- 50 % повече оценки за видовете съгласно Директивата за птиците с незастрашен или подобряващ се статус на популациите (78 %).

Фигура 8: Напредък към постигането на цел 1 (в % от оценките)



Забележка: Всяка лента представлява процентното отношение на оценките с добър или подобряващ се статус.

Напредъкът към постигането на целите за 2020 г. от базовата 2010 г. е ограничен, с изключение на различните от птици видове, при които целите са почти постигнати.

[14] Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите. *Нашата застраховка живот, нашият природен капитал: стратегия на ЕС за биологичното разнообразие до 2020 г.* (COM(2011) 244 final).

Продължаващото влошаване на статуса на някои местообитания и видове надвишава подобренията. От докладваните през 2019 г. данни е видно, че дори има леко нарастване на дела на видовете и местообитанията с тенденция към влошаване: за птиците от 20 % на 23 %, за видовете, различни от птици, от 22 % на 26 % и за местообитанията от 30 % на 32 %.

Целта 34 % от оценките за местообитанията да са с благоприятен или подобряващ се статус до 2020 г., не е постигната (разлика с 12 пр.п.). Въпреки това делът на видовете, различни от птици, които са получили оценка за благоприятен или подобряващ се статус, почти е достигнал подцелта за 2020 г. от 35 % (разлика с 2 пр.п.). Тенденциите при популациите от птици представят разнородна картина, като броят на видовете със незастрашен или подобряващ се статус се е увеличил между 2010 г. и 2015 г., но има и с известно влошаване на статуса (-3 пр.п.) от 2015 г. до 2020 г., което означава разлика с над 20 пр.п. от целта 78 %. Следователно цел 1 от стратегията за биологичното разнообразие до 2020 г. не е постигната.

3.2. Подобрения в държавите членки

Известно е, че „природозащитният статус“ се променя бавно и следователно не е много чувствителен краткосрочен показател за подобрения. Освен това е възможно оценките на равнище ЕС да не разкриват подобрения в отделните държави членки. Ето защо положителните тенденции и тенденциите към стабилизиране на равнище държава (когато тенденцията към влошаване от предходния период на докладване действително се променя към устойчивост в настоящия) са положителен развой, който следва да бъде взет под внимание и анализиран в допълнение към положителните промени в статуса.

Средно 6 % от националните/регионалните оценки на местообитанията на държавите членки показват подобряване, най-често при горите и сладководните местообитания (10 % от всички оценки в групата), ерикоидните съобщества и храсталаците (7 %), тресавищата, калищата и мочурищата, и дюнните местообитания (6 %). Пример за подобряващи се крайбрежни местообитания са балтийските крайбрежни ливади във Финландия.

По подобен начин средно 6 % от всички национални/регионални оценки за видовете, различни от птиците, показват подобряване. Най-голям брой подобрения има при бозайниците (9 % от всички регистрирани оценки на бозайниците показват подобряване), следвани от рибите (8 %) и васкуларните растения (5 %). Примери при бозайниците са европейският бобър (*Castor fiber*), сивият тюлен (*Halichoerus grypus*) и обикновеният тюлен (*Phoca vitulina*).

При птиците подобряването на национално равнище се определя по различен начин, тъй като няма национална оценка на природозащитния статус и тенденциите при статуса. Ето защо положителна краткосрочна тенденция при популацията или стабилизиране след отрицателна дългосрочна тенденция в предишния национален

доклад се считат за подобряване. Подобрения според гореспоменатите критерии показват общо 2 148 доклада на държавите членки. Като цяло това съответства на 397 (под)вида птици, при които има подобрения най-малко в една държава членка поне в един докладван сезон. Около 44 % от всички птици с тенденции към подобряване са мигриращите водолюбиви птици[15]. Голям брой от тези видове са категоризирани също и като морски видове съгласно Рамковата директива за морска стратегия на ЕС и представляват 33 % от всички подобрения. Видовете птици, живеещи върху земеделски земи, и видовете горски птици представляват по около 9 %. Примери за подобряващи се видове птици са морският орел (*Haliaeetus albicilla*), сивият жерав (*Grus grus*), червената каня (*Milvus milvus)* и голямата бяла чапла (*Ardea alba*).

3.3. Напредък по отношение на качеството на данните

За оценяване на напредъка по отношение на природозащитния статус е необходимо всички държави членки да имат подходящи системи за мониторинг. В много случаи обаче докладваната информация е получена от частични проучвания, проведени за други цели. В други случаи държавите членки не разполагат с подходящи данни и разчитат на експертно мнение. Над 40 % от докладваната информация относно местообитанията и видовете от Директивата за местообитанията е получена от частични проучвания, а над 20 % се основава единствено на експертна оценка. Над 30 % от информацията относно данните за птиците е от частични проучвания, а над 15 % се основава на експертна оценка. От настоящия кръг на докладване е видно, че все още съществуват ограничения поради недостатъчни или непълни данни (макар и в много различна степен между държавите членки и в по-малък мащаб от 2015 г.). Независимо от това представените тук данни са важен етап в оценяването на състоянието на природата в ЕС и осигуряват стабилна основа за подобряване на докладването, оценката и изпълнението, за да може да се постигнат целите на стратегията на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г.

4. Натиск и ответни мерки

4.1. Натиск

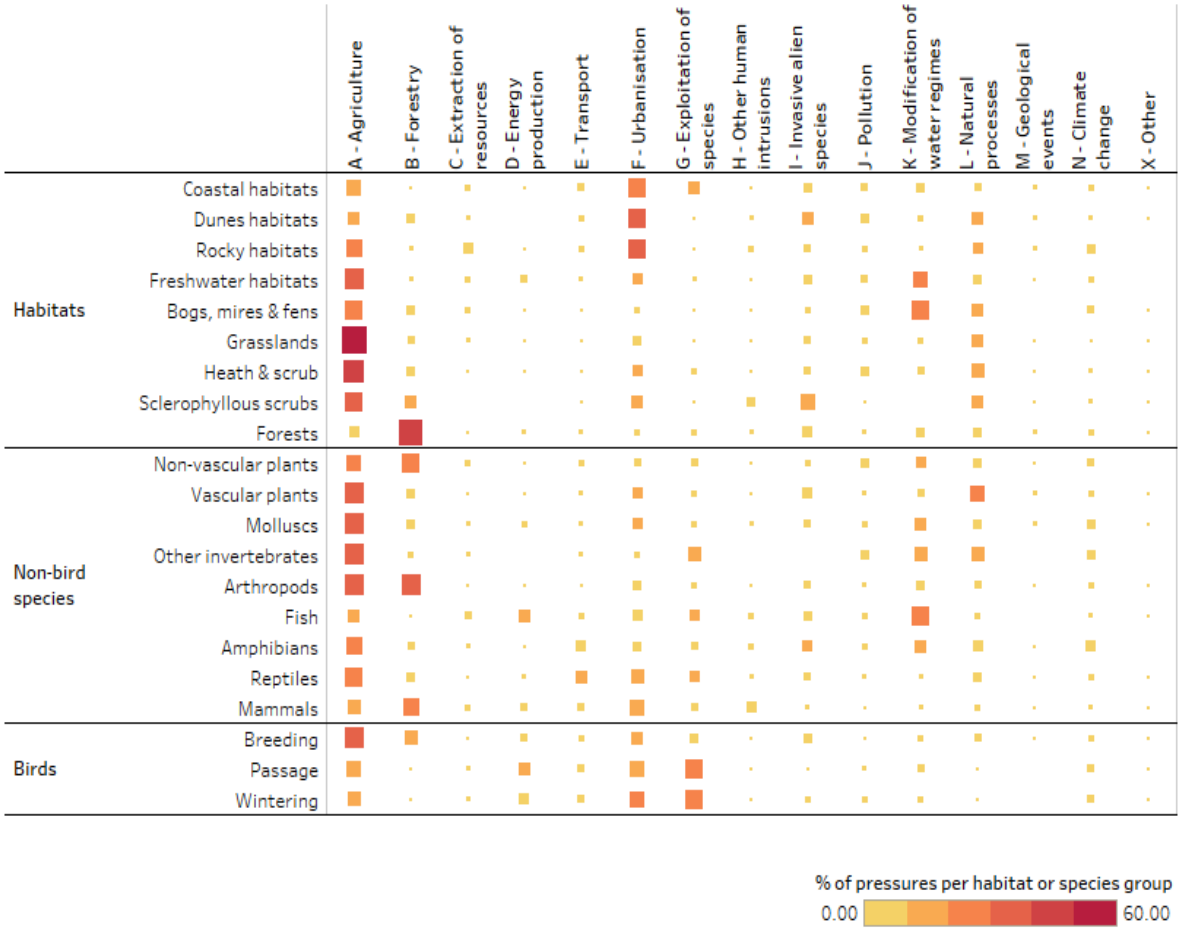
Европа е един от най-гъсто населените райони в света. В продължение на векове човешката дейност е оформяла нейния ландшафт и до голяма степен е допринесла за нейното биологично разнообразие, напр. полуестествени местообитания, като обширни сенокосни ливади и полуестествени сухи тревни съобщества. Човешката дейност обаче е довела също и до влошаване и намаляване на голям брой местни видове и типове местообитания — особено (и много по-бързо) през последните 100 години.

Държавите членки докладваха за основните причини за загубата на видове и за увреждането на местообитания за всеки отделен вид и местообитание. Като цяло те

[15] Обхванати от Споразумението за опазване на мигриращите водолюбиви птици от Африка и Евразия.

предоставиха 67 000 записа на данни, използвайки списък с 203 отделни вида натиск от 15 категории (от „A—Земеделие“ до „X—Други“).

Фигура 9: Разпределение на категориите натиск от ниво 1 между местообитанията, видовете, различни от птици, и птиците



Най-често докладваният натиск както за местообитанията, така и за видовете произтича от селското стопанство, което отразява относителния мащаб на земеползването за земеделски цели и промените в земеделските практики (интензификация и изоставяне на екстензивното земеделие). Управлението на екстензивното земеделие създава и запазва полуестествени местообитания с разнообразна фауна и флора. От 1950 г. насам обаче по-интензивното и специализирано земеделие допринася все повече за продължаващата загуба на биологично разнообразие. Най-силно засегнати са тревните съобщества, сладководните местообитания, ерикоидните съобщества и храсталаците, както и тресавищата, калищата и мочурищата. Особено застрашени са полуестествените местообитания, които зависят от селското стопанство[16], като тревните съобщества, и техният

[16] Halada, L., Evans, D., Romão, C., Petersen, J. E., 2011 г. Which habitats of European importance depend on agricultural practices?, сп. *Biodiversity and Conservation*, 20(11), стр. 2 365—2 378.

природозащитен статус е значително по-лош спрямо другите типове местообитания, които не зависят от земеделието (45 % са получили оценка „лош“ спрямо 31 % за другите местообитания). В сравнение с 2015 г. оценките на земеделските местообитания показват цялостно влошаване на природозащитния статус: добрият статус е намалял от 14 % на 12 %, а лошият статус се е увеличил от 39 % на 45 %. Само 8 % от земеделските местообитания имат тенденция към подобряване, докато 45 % клонят към влошаване. Засегнати са и много видове птици, влечуги, мекотели, земноводни, членестоноги и васкуларни растения и биологичното разнообразие в земеделските земи непрекъснато намалява.

Като цяло във всички категории изменението на хидрологичните режими (включително многофункционалните промени в категория „К—Изменение на водните режими“ и хидрологичните промени, приписани на други категории, напр. „А—Селско стопанство)“ е вторият най-често докладван натиск, следван от урбанизацията и замърсяването:

- натискът, свързан с изменения на водния режим, произтича от множество източници. Например дренажните дейности в селското стопанство и водноелектрическите инсталации съставляват 14 % и 13 % от всички видове натиск, свързани с хидрологията. Не е изненадващо, че натискът в тази категория има особено значение за сладководните местообитания и видове риби, но също така и за богатите на въглерод екосистеми, като тресавищата, калищата и мочурищата;
- основните видове натиск, свързани с урбанизацията, включват спорт, туризъм и развлекателни дейности и засягат предимно морските/крайбрежните местообитания. Преобразуването на земи, намиращи се в естествено или полуестествено състояние, в жилищни зони, селища или зони за отдих засяга предимно тревните местообитания и горите; и
- замърсяването е основен натиск за много местообитания и видове, а селскостопанските дейности представляват почти половината (48 %) от натиска, свързан със замърсяването, следван от замърсяването от смесени източници (28 %, както е докладвано в категория „J —Замърсяване“) и урбанизацията (21 %).

Относителното въздействие на категориите натиск се различава между групите местообитания и видове:

- горскостопанските дейности са втората по големина категория натиск, докладвана за видовете, която засяга по-специално членестоногите, бозайниците и неваскуларните растения. Докладвано е, че голям брой зависими от горите видове са засегнати от отстраняването на мъртви, умиращи и стари дървета (включително санитарна сеч), от стопанисването на горите, намаляващо горите, които са във фаза на старост, и от цялостната сеч. Горското стопанство също е преобладаваща група натиск, докладвана за повечето от типовете гори от

приложение I, при които се наблюдава влошаване на природозащитния статус спрямо 2015 г.: добрият статус е намалял от 16 % на 14 %, а оценките, които показват лош статус, са се увеличили от 27 % на 31 %;

- използването на видовете е най-големият натиск за зимуващите и прелетните птици; то включва незаконно отстрелване или убиване, ловуване и случайно убиване. В неотдавнашно изследване, проведено в 26 европейски държави, е изчислено, че ловът на птици възлиза на най-малко 52 милиона екземпляра годишно[17]. Други видове, засегнати от използването, включват риби, бозайници и влечуги. Рибите са сред най-засегнатите групи поради улова в морски[18] и сладководни води. Въздействието върху бозайниците е в две насоки:
    - големите сухоземни бозайници, като вълка (*Canis lupus*), евразийския рис *(Lynx lynx*) и евразийската видра (*Lutra lutra*), са изложени предимно на незаконно убиване;
    - малките китоподобни, като обикновения делфин *(Delphinus delphis)* и морската свиня (*Phocoena phocoena)*, са засегнати предимно от прилова в риболовни съоръжения и от други последици от дейностите за морски улов, като намаляване на популациите от плячка и обезпокояване на видовете; морските бозайници често са засегнати и от замърсяването от различни източници, от експлоатацията на плавателните търговски пътища (поради подводен шум и сблъсъци с кораби), както и от военните операции (чрез сблъсъци с плавателни съдове, обезпокояване от военен сонар);
- водноелектрическите инсталации са най-важният източник на натиск, свързан с енергетиката, за мигриращите и сладководните риби. Докато натискът от вятърната енергия, енергията от морските вълни и енергията на приливите и отливите поражда рискове за много видове, птиците са особено уязвими също и спрямо инфраструктурите за пренос на електроенергия и комуникационните инфраструктури. Увеличаването на използването на енергия от възобновяеми източници е ключова политика на ЕС с оглед на справянето с изменението на климата (което само по себе си оказва значителен и нарастващ натиск върху биологичното разнообразие), но неправилното конструиране и разполагане на инсталациите може да доведе до допълнителен натиск върху защитените видове и типове местообитания;
- инвазивните чужди видове представляват сериозна и нарастваща заплаха за местната европейска флора и фауна. От последния период на докладване тяхното въздействие се е увеличило значително. „Инвазивните видове, които

[17] Hirschfeld, A. и кол., 2019 г. Bird-hunting in Europe: an analysis of bag figures and the potential impact on the conservation of threatened species, сп. *British Birds*, стр. 153—166.

[18] Директивата за местообитанията почти не обхваща морските риби (ограничени до няколко анадромни видове риби).

засягат Съюза“[19] представляват около 20 % от докладвания за тази категория натиск, въпреки че са докладвани много повече въздействия от инвазивни чужди видове, които все още не са включени в списъка като видове, които засягат Съюза. Инвазивните чужди видове засягат повече местообитанията, отколкото видовете, но също така е известно, че те имат пряко въздействие върху определени видове птици, земноводни, риби и васкуларни растения;

- въпреки че изменението на климата не е докладвано като особено важен натиск през периода 2013—2018 г., в бъдещите сценарии[20] се правят прогнози, че то ще окаже силно въздействие върху европейските растения и животни и ще доведе до ускорена загуба на биологично разнообразие и опустиняване в много райони. Най-често докладваните видове натиск, свързани с изменението на климата, са засушаванията и намаляването на валежите; те представляват 5 % от всички докладвани видове натиск, засягащи земноводните.

4.2. Ответни мерки (мерки за опазване)

Успоредно с докладването относно натиска, държавите членки докладваха дали са предприети, или не по-голямата част от мерките, необходими за даден вид или местообитание от значение за ЕС, чието съхраняване изисква обявяването на защитени зони по „Натура 2000“. Такива мерки имат за цел да запазят или да възстановят добрия статус на видовете и местообитанията и включват конкретни действия на място за смекчаване и премахване на въздействието на миналия и настоящия натиск. Държавите членки са задължени да предприемат необходимите мерки за опазване на защитените зони по „Натура 2000“.

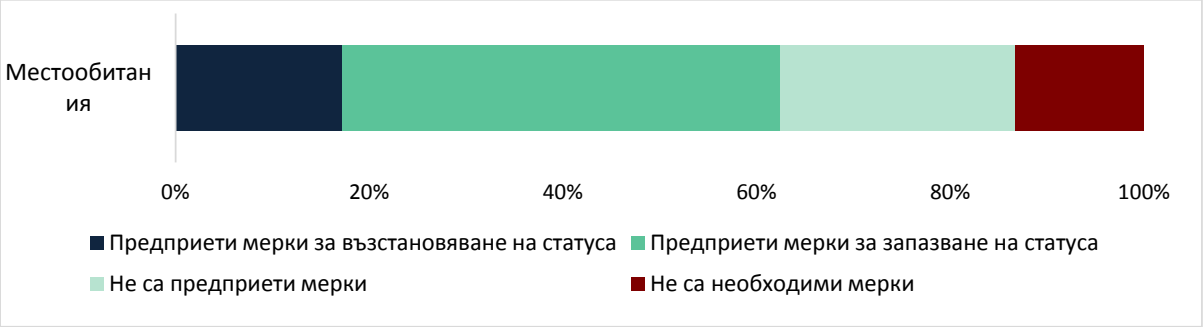
В техните национални доклади се посочва, че:

- повечето мерки се прилагат както в рамките на мрежата „Натура 2000“, така и извън нея;
- за около 60 % от местообитанията на държавите членки е докладвано, че са предприети необходимите мерки, главно за запазване на сегашния статус или за възстановяване на структурата и функциите на местообитанията; само 4 % от докладваните предприети мерки са за увеличаване на площта на местообитанията;
- най-често срещаните мерки за опазване имат за цел поддържане на земеделските площи в подходящо екологично състояние, като по този начин да се отговори на натиска от селското стопанство;

[19] Регламент (ЕС) № 1143/2014 относно предотвратяването и управлението на въвеждането и разпространението на инвазивни чужди видове съдържа списък на инвазивните чужди видове, които засягат Съюза (ОВ L 317, 4.11.2014 г., стр. 35).

[20] Вж. например: IPBES (2018 г.). *The IPBES regional assessment report on biodiversity and ecosystem services for Europe and Central Asia*, Rounsevell, M. и кол. Секретариат на IPBES (Междуправителствената научно-политическа платформа за биологично разнообразие и екосистемни услуги), Бон, Германия, 892 страници.

Фигура 10: Състояние на изпълнение на мерките за опазване на местообитанията (в % от всички оценки на типовете местообитания, извършени от държавите членки)



- положението е подобно и при видовете. В около 40 % от докладите за птиците и в 50 % от докладите за видовете, различни от птици, е посочено, че са предприети мерки. Най-голямата част от мерките, предприети за видовете, различни от птици, имат за цел запазване на сегашния им статус. Мерките за възстановяване не оказват толкова съществено влияние.

Фигура 11: Състояние на изпълнение на мерките за опазване на видовете (в % от всички оценки на видовете, извършени от държавите членки за видовете, чието съхраняване изисква обявяването на защитени зони)



Въпреки мерките на държавите членки, през периода на докладване природозащитният статус и тенденциите не са се подобрили; в действителност за голям брой видове и типове местообитания (включително и за които обявяването на защитени зони по „Натура 2000“ е ключов механизъм за опазване) те са се влошили още повече. Следователно става ясно (и се потвърждава от докладите), че държавите членки не са предприели необходимите мерки за опазване (поне не до необходимата степен), а в някои случаи дори не са ги определили адекватно.

Анализът на ефективността на мерките показва положителна корелация между предприетите мерки и добрия природозащитен статус при повечето местообитания и групи видове. Освен това активните мерки за възстановяване (напр. за възстановяване на структурата и функциите) водят до подобрения.

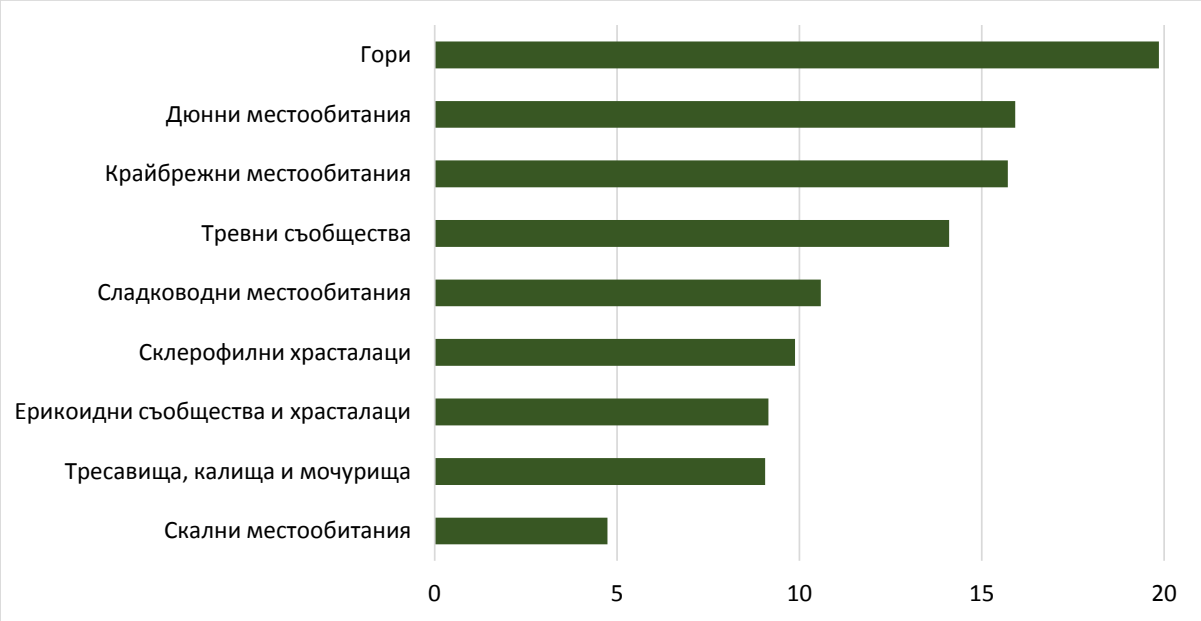
4.3. Необходимост от възстановяване на местообитанията

„Добър природозащитен статус“ на даден тип местообитание означава, че неговият естествен район на разпространение, обхватът на неговата област и структурата и функциите му са достатъчно големи и в добро състояние; както и че бъдещите му перспективи са положителни. В този контекст „възстановяване“ се отнася до:

1. подобряване на състоянието (т.е. качеството) на съществуващите области на местообитанията чрез целенасочени мерки за опазване; и
2. осигуряване на достатъчна площ чрез (пре)създаване на местообитания (т.е. създаване на допълнителни площи на дадено местообитание, като например възстановяване на местообитанията във влажните зони от дренирани в миналото земеделски земи или разширяване на площта на местните защитени горски местообитания).

От оценката на изискванията за възстановяване на типовете местообитания от приложение I е видно, че потребностите варират значително между групите местообитания и биогеографските региони.

Фигура 12: Дял на площта, обхванатата от групите местообитания от приложение I, за които е необходимо подобряване, както е докладвано от държавите членки



Забележка: Обединеното кралство и местообитание 8310 (естествени пещери) са изключени от изчисленията.

Някои от основните констатации от оценката са, че:

- площта на защитените местообитания, за които е необходимо подобряване, се изчислява средно на около 215 000 km^2 (или 5 % от територията на ЕС-27[21]). Най-голяма необходимост от подобряване имат горите с около 19,5 % (около 100 000 km^2), следвани от крайбрежните местообитания с 16 % (около 46 000 km^2), тревните съобщества с 13,5 % (около 33 000 km^2), сладководните местообитания с 10,5 % (около 13 500 km^2) и тресавищата, калищата и мочурищата с 9 % (около 10 900 km^2);
- най-малко 11 000 km^2 от местообитанията от приложение I трябва да бъдат (пре)създадени, за да се добавят към съществуващата площ, с цел осигуряване на дългосрочна жизнеспособност на всички типове местообитания. Групите местообитания с най-големи площи за (пре)създаване са горите (4 600 km^2), тревните съобщества (1 900 km^2), тресавищата, калищата и мочурищата (1 700 km^2) и крайбрежните местообитания (1 400 km^2). Като цяло това се отнася за 1—1,5 % от общата съществуваща площ на тези групи местообитания;
- биогеографските региони с най-голяма необходимост от подобряване на състоянието на съществуващите области на местообитанията са континенталният, средиземноморският, атлантическият, морският атлантически и бореалният;

[21] Изчисленията на необходимостта от възстановяване изключват Обединеното кралство.

- много от местообитанията от приложение I, за които е необходимо възстановяване, са особено богати на въглерод, като предоставят значителни възможности за съхраняване и улавяне на въглерод в надземната и подземната биомаса и в почвата. За около 16 % от тези богати на въглерод области е необходимо подобряване (154 000 km^2). Тяхното възстановяване и поддържане може да допринесе значително за смекчаване на последиците от изменението на климата; и
- тъй като данните от мониторинга са недостатъчни, областите на местообитанията от приложение I, за които е необходимо възстановяване, вероятно ще бъдат много по-големи от настоящите оценки. Необходимо е цялостно картографиране на областите, богати на въглерод и природа, последиците от управлението, състоянието на местообитанията и други фактори, за да се вземат информирани решения относно приоритетите за възстановяване. Необходимо е също така да се обърне внимание на нуждите от възстановяване на птиците и другите видове, но понастоящем не се докладват данни за тях.

5. Ролята на мрежата „Натура 2000“

Мрежата „Натура 2000“ се състои от специални защитени зони, категоризирани по силата на Директивата за птиците, и специални защитени зони, определени по силата на Директивата за местообитанията[22]. Тя представлява най-голямата координирана мрежа от защитени зони в света и е ключов инструмент в ЕС за опазване/възстановяване на природозащитния статус на защитените местообитания и видове.

Към края на 2019 г. „Натура 2000“ включва 27 852 територии с площ 1 358 125 km^2. Тя обхваща 17,9 % от сухоземната територия на ЕС и 9,7 % от неговите морски води. Обхватът се различава значително между държавите членки: сухоземният обхват на мрежата варира от 8 % в Дания до 38 % в Словения, а морският — от 2 % в Италия до 46 % в Германия[23].

От последния период на докладване:

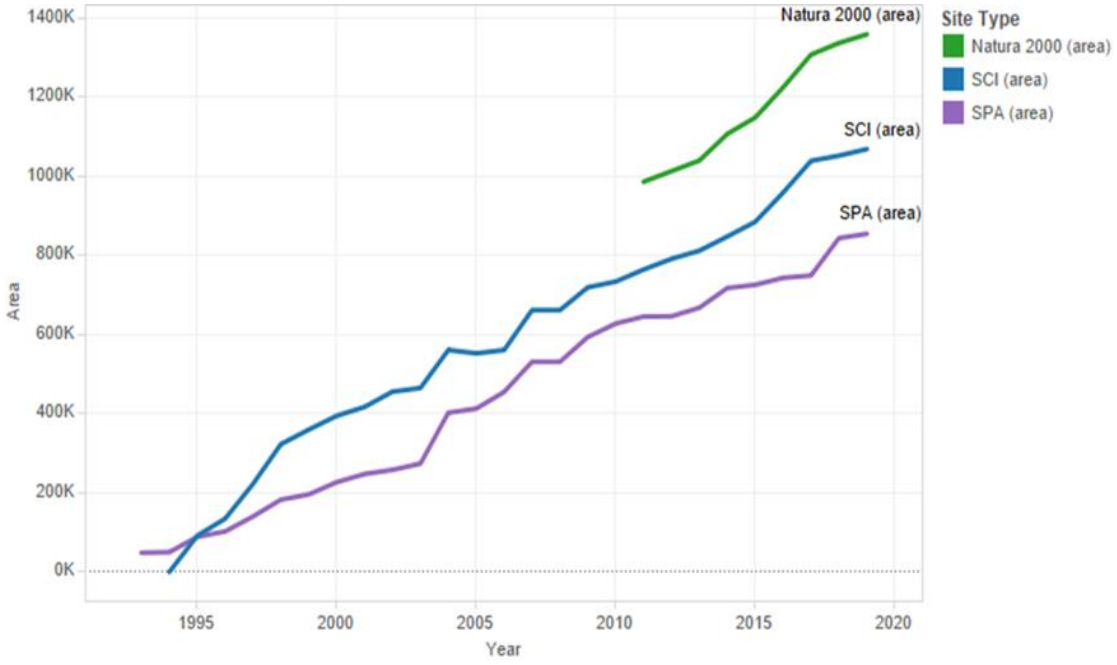
- морската мрежа се е удвоила по площ;

[22] Съгласно Директивата за местообитанията държавите членки предлагат „територии от значение за Общността“ (ТЗО), които след това Комисията включва в списъци по биогеографски региони. След това държавите членки разполагат с 6 години, за да определят ТЗО за специални защитени зони по същата директива.

[23] Това са данните за морските зони в рамките на 200 морски мили от бреговата линия; те не включват защитените зони по „Натура 2000“ на разширения континентален шелф (от значение за Ирландия, Португалия и Обединеното кралство).

- броят на определените специални защитени зони по Директивата за местообитанията се е увеличил повече от два пъти със 7 262 нови определени територии; и
- броят на териториите, за които е докладвано, че имат комплексни планове за управление, се е увеличил значително.

Фигура 13: Кумулативна площ на мрежата „Натура 2000“ в km², 1993—2019 г.



Забележка: Данните са за ЕС-28 и включват специалните защитени зони по Директивата за птиците, ТЗО, специалните защитени зони по Директивата за местообитанията и предложените ТЗО (които заедно образуват синята линия на ТЗО). В много случаи защитените зони по „Натура 2000“ са (частично или изцяло) едновременно специални защитени зони по Директивата за птиците и специални защитени зони по Директивата за местообитанията/ТЗО. Поради ограниченията за обработка на данните в ГИС площта на „Натура 2000“ се изчислява систематично едва след 2010 г.
Източник: Бази данни на мрежата „Натура 2000“.

5.1. Ефективност на мрежата „Натура 2000“

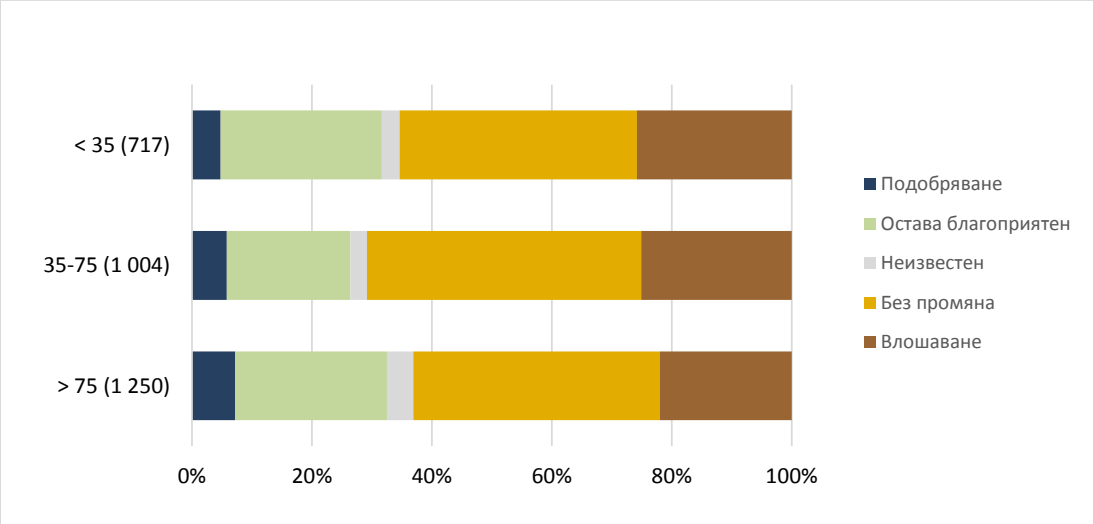
Настоящите доклади не предоставят информация, която да даде възможност за пряко сравнение на природозащитния статус на видовете и местообитанията в рамките на и извън „Натура 2000“. Поради това разгледахме други възможни показатели за ефективност, като връзката между представеността на видовете и местообитанията в мрежата и дела на тези от тях, които имат добър статус или подобряващи се тенденции. От резултатите, получени въз основа на оценките на държавите членки, е видно, че:

- като цяло видовете и местообитанията, чиито области на местообитание или популации са добре представени (> 75 %) в мрежата, е по-вероятно да имат добър природозащитен статус в сравнение с тези, които са по-слабо

представени. Това е най-очевидно при дюнните местообитания и горите, както и при земноводните и рибите; и

- при силно представените (> 75 %) типове местообитания в защитените зони по „Натура 2000“ се наблюдава (малко) по-голямо подобряване и по-малко влошаване, отколкото при по-слабо представените. Включването в обхвата на „Натура 2020“ изглежда се е отразило особено благоприятно на тресавищата, калищата и мочурищата, като за тях е докладвано подобряване от над 8 %. Местообитанията, при които се наблюдават най-значителни подобрения, напр. сухите атлантически крайбрежни ерикоидни съобщества с *Erica vagans* и крайбрежните дюни с видове *Juniperus* са широко защитени в мрежата.

Фигура 14: Промени в природозащитния статус и тенденции при местообитанията от приложение I в рамките на различните класове на обхват на „Натура 2000“ (< 35 %, 35—75 %, > 75 %)



Забележка: „Подобряване“ съответства на оценките за незадоволителен или лош статус, който се е подобрил или е станал добър, „остава благоприятен“ — на оценките за запазване на добър статус, „без промяна“ — на оценките за незадоволителен или лош статус, който не се е подобрил или се е влошил, „влошаване“ — на оценките за незадоволителен или лош статус, който допълнително се е влошил или се е променил от добър към незадоволителен или лош, и „неизвестен“ — на оценките без тенденция. Броят на оценките за всяка група е посочен в скоби. Общият брой на оценките е 2 970.

Като цяло докладваната информация не ни дава възможност да направим категорични заключения относно ефективността на мрежата „Натура 2000“. Това се дължи предимно на ограничения мониторинг, и по-специално на обичайната практика за мониторинг само на извадка от защитените зони по „Натура 2000“. За задоволителна оценка на ефективността на мерките, свързани с „Натура 2000“, мониторингът следва да включва събиране на повече данни за областите в рамките на и извън мрежата, както и за качеството на управлението на опазването.

Въпреки някои положителни индикации за приноса на мрежата към природозащитния статус, наличната информация категорично показва, че нейният пълен потенциал все още не е разгърнат и че остава да бъдат отстранени значителни пропуски в реализацията.

6. Заключения и перспективи

Настоящата оценка на природозащитния статус представлява най-мащабната и най-пълна проверка на състоянието на природата, извършвана някога в ЕС. Тя предоставя стабилна основа за оценяване на прилагането на директивите за природата и солидни

статистически базови данни за измерване на напредъка по новата стратегия за биологичното разнообразие за 2030 г.

От оценката е видно, че ЕС все още не е успял да спре намаляването на защитените типове местообитания и видове от природозащитно значение за ЕС. Ключовият натиск от земеползването и водопотреблението, довел до влошаване на състоянието на природата, все още съществува, вследствие на което има значителна разлика спрямо целта за 2020 г. за спиране и измеримо обръщане на тенденцията към влошаване на състоянието на видовете и местообитанията.

Окуражаващите примери за успех от всички държави членки показват какво може да се постигне чрез целенасочени действия, често подкрепяни чрез инициативи по програма LIFE на ЕС[24] или специални агроекологични схеми в рамките на общата селскостопанска политика. Подобен успех обаче не се постига в достатъчен мащаб.

Напредъкът по прилагането на двете директиви през последните 6 години (значително разширяване на мрежата „Натура 2000“ и повече защитени зони с планове за управление) не е достатъчен за подобряване на природозащитния статус. Създаването на напълно функционална мрежа от защитени зони все още е непълно, особено в морската среда. Освен това за голям брой зони все още предстои въвеждане на необходимите мерки за опазване, основани на ясно определени цели за опазване. Не е осъществена необходимата инвестиция в природата, *inter alia*, по отношение на възстановяването в рамките на и извън мрежата от защитени зони. Изискванията за природата не са включени в достатъчна степен в основните политики за земеползването и водопотреблението, за да се преодолее отрицателният натиск, който може да възникне от сектори като селското стопанство и горското стопанство. За голям брой морски защитени зони по „Натура 2000“ все още предстои да бъдат съгласувани и въведени мерки за управление на риболовните дейности. В допълнение, изменението на климата е нарастваща заплаха, с прогнози за рязко увеличаване на натиска и както на преките, така и на непреките въздействия върху видовете и местообитанията, като например от промени в земеползването и в географското положение или в качеството на местообитанията.

С настоящата оценка се подчертава необходимостта от качествена промяна в действията, ако искаме да дадем сериозна възможност на биологичното разнообразие в Европа да поеме по пътя към възстановяване до 2030 г., както е предвидено в новата стратегия за биологичното разнообразие [25]. Ако не го направим, това ще означава трайна загуба не само на нашето общо природно наследство, но и на предоставяните от него жизненоважни услуги, които в крайна сметка са в основата на човешкото здраве и благополучие.

---

[24] https://ec.europa.eu/easme/en/life

[25] Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите. *Стратегия на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г. Да осигурим полагащото се място на природата в нашия живот* (COM/2020/380 final); https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52020DC0380

Новата стратегия за биологичното разнообразие за 2030 г. осигурява необходимата рамка за тази преобразяваща промяна. Заедно с други инициативи в рамките на Зеления пакт, тя определя изключително амбициозна практическа програма за действие, насочена, *inter alia*, към разширяване на обхвата на правно защитените и ефективно управлявани зони, като същевременно предлага план за възстановяване на природата на ЕС.

С настоящата оценка на природата се подчертава значителният потенциал за възстановяване на защитените местообитания, както по отношение на състоянието им в момента, така и на допълнителната площ, необходима за постигане на благоприятен природозащитен статус. Това включва възстановяване на богатите на въглерод местообитания, които може да донесат съпътстващи ползи за смекчаване на последиците от изменението на климата. Оценката е пряко свързана и с измерването на успеха на действията в рамките на стратегията за преодоляване на по-широкия основен натиск от земеползването и водопотреблението, особено във връзка със селското стопанство, който е довел до най-голям брой оценки за лошо състояние на видовете и местообитанията във всички държави членки. Заедно със стратегията „От фермата до трапезата“[26] действията за насърчаване на биологичното земеделие, намаляването на употребата на пестициди и свързания с тях риск, защитата и възстановяването на почвените екосистеми и увеличаването на особеностите на ландшафта върху земеделските земи следва да подпомогнат възстановяването на защитените съгласно директивите за природата видове и местообитания, включително опрашителите и техните местообитания.

В новата стратегия за биологичното разнообразие се изтъква, че борбата срещу загубата на биологично разнообразие трябва да се основава на солидни научни познания. Държавите членки следва да продължат да подобряват качеството и пълнотата на своите системи за мониторинг, на които да се основава бъдещото докладване. Настоящият мониторинг и докладване биха могли да бъдат допълнени и подкрепени от наблюдението на Земята/дистанционното наблюдение, от други технологии и инструменти (напр. моделирането), от резултатите от научноизследователските/иновационните дейности и от гражданската наука. Този потенциал следва да бъде тестван и използван, за да се улесни работата на докладващите органи.

Следващата оценка на състоянието на природата в ЕС, планирана за 2026 г., следва да допринесе значително за измерването на напредъка към целите по отношение на природата съгласно новата стратегия за биологичното разнообразие.

---

[26] Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите. *Стратегия „От фермата до трапезата“ за справедлива, здравословна и екологосъобразна продоволствена система*, (COM/2020/381 final);

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381